

AMERİKA'NIN BATILAŞMASI VE TOPLUMSAL DEĞİŞME ANLAYIŞININ KÜRESEL DÜZEYDE KURUMSALLAŞMASI VE SONUÇLARI ÜZERİNE BİR GİRİŞ ÇERÇEVESİ

Ertan Eğribel

Bu çalışmada Amerika'nın Batılaşması ve toplumsal değişme anlayışının günümüzde küreselleşmesinin sonuçlarını tartışmaya çalışacağız. Bu tartışma sonrasında Amerikan kimliği ve küreselleşmesinin özellikleriyle ilgili bilgiler edinmeyi, günümüzde karşılaşılan sorun ve güçlükleri tanımayı amaçlıyoruz. Amerikan kimliğinin kurumsallaşması ile Batı içinde öncülüğü arasındaki ilişki çalışmanın sınırını oluşturacaktır. İşe öncelikle Amerika'nın Batılaşması ve Amerikan kimliğinin oluşma özellikleriyle başlayacağız. Buna ağırlık vermemizin nedeni Doğu-Batı çatışmasında eksen değişikliğini kaynağını anlamamızı tanıttak nitelikte olmasıdır. Amerikan kimliği kendi dışında toplumlarla ve toplum olaylarıyla kurduğu yeni ilişkilerin bir sonucudur. ABD tarihi bir yerde bu ilişkilerin bir ürünü ve aynı zamanda oluşturucusudur. Günümüz küreselleşmesinin başında ABD'nin sorunlara çözüm anlayışı ve tutumu vardır.

Modernleşme öncesi açıklamalardan farklı olarak, XIX yüzyıldan bu yana Batı dünya egemenliğine rağmen Batı sosyalizmi, İslamcı veya çeşitli ilerlemeci ve karşıtı kuramlarda Batı'nın siyasi, iktisadi, hukuki, ahlaki uygarlık krizi/ çöküşü ile ilgili geniş bir bilimsel literatür ve edebiyat vardır. Diğer bir deyişle kriz ve çöküş söylemi, kuramları yeni değildir. Buna karşılık Batı düzeni sorunlarına karşı yeni cevaplar üretmiş, Batı dışı toplumlar ve Batı içi muhalefet Batı dünya egemenlik düzeni izleyiciliği dışına çıkamamışlardır. ABD eksenli küreselleşme de bunun dışında değildir. Daha önceki çalışmalarımızda çeşitli yönleriyle konunun üzerinde durduk. Günümüzde düzenin işleyişi sırasında ortaya çıkan sorunlar Batı için bir tehdit olarak görülmediği

gibi krizler ve kaos dünya düzeninin/düzensizliği esası haline gelmiştir. Toplumlar, tarih ve koşullar üstünde/dışında krizlere dayalı yeni dünya düzeninin/dengesizliğinin kurumsallaşması söz konusudur. Amerikan modernleşmesinin serüveni verili dünya egemenliğinin kriz ve tehditlere karşın işleyişini, küresel düzeyde kurumsallaşmasının temelini ve yönünü anlamamızda bize yardımcı olacaktır. Bu çalışmada esas savunduğumuz tez budur. Bu yeni dünya düzenine/düzensizliğine karşı tavrımızı da belirtecektir. Amacımız Amerika'nın Batılaşması ve toplumsal değişme anlayışını ortaya koymaktır. ABD kimliğinin oluşma biçimi günümüz küreselleşmesinin özelliklerini tanımamızda ve aşmada bize yardımcı olacaktır. Çalışmanın sonunda konu ile bu yönde bir bilgi edinmeyi amaçlıyoruz.

Amerikan'ın keşfi ve sonrasında yaşanan serüven Batı kimliğinin bir uzantısıdır. Ancak bunu basit bir eklenti olarak görmemek gerekir. Amerika'nın Batılaşması serüveni Doğu-Batı çatışması dışında gerçekleşmiş ve bütün dünyayı etkilemiştir. Batı-dışında başarılı olan tek ve tam Batılaşma örneğini ABD vermiştir.¹ Olay sadece bir kıtanın keşfi ve yerli halkın tüm gelişmelerden dışlanarak Batı'ya katılmasıyla sınırlı kalmamıştır. Batı'da yeni gelişmelerin de çıkış noktası olmuştur. Yeni bir toplumdan ve yeni bir dünyadan söz edilmesi rastlantı değildir. Amerika'nın keşfi İstanbul'un fethi ile birlikte Yeni Çağ'ı ve Batı modernleşmesini etkileyen en önemli olaydır. Günümüz gelişmeleri üzerinde de etkileri sürmektedir. Türkiye'yi de daha başlangıçta etkileyen bir olay olduğu için bizim buna yabancı kalmamız mümkün değildir. 1453 ve 1492 dünya tarihi veya Doğu-Batı ilişkileri açısından birbirinin karşıtı iki olaydır. Bu iki olayın önemsiz olduğunu söyleyen yoktur. Dünya tarihi açısından bilinen ve tartışılmaz iki tarihi olaydır. Ancak mesele sadece bu iki olayın önemli olduğunu belirtmek değildir. Aynı zamanda bu iki olayın önemini nedeni, sonuç ve kaynakları açıklığa kavuşturulmalıdır. Baykan Sezer'in çeşitli çalışmalarında belirttiği gibi 1453 ve 1492 herhangi bir tarih değildir.² Birbiriyle yakından ilişkilidir. Tarihi Doğu-Batı çatışmasında Amerika ve Türkiye/Yakındoğu kaynaklı yeni bir eksen kayması ortaya çıkmıştır. ABD eksenli küreselleşme günümüzde de Türkiye tarihi-coğrafyasını etkilemeye devam etmektedir. ABD küreselleşmesi Doğu-Batı ilişkisinin dışında, verili düzeni ve çatışmayı aşmadan ABD dünya egemenliğinin mutlaklaşmasıdır. Tarihin ve koşulların dışında ABD egemenliğini küreselleştirme çabası Türkiye ve dünya halkları açısından tarih ve kimlik düzeyinde bir yıkım ve tahribat anlamına gelmektedir. Buna karşılık Osmanlı mirası geçmişte kalan

¹ Baykan Sezer, "Tarihte Doğu-Batı Çatışması Ders Notları". *Sosyoloji Yıllığı Kitap-12: Tarihte Doğu-Batı Çatışması*. Der., Ertan Eğribel-Ufuk Özcan. İstanbul: Doğu Kitabevi, 2017:59-132.

² Baykan Sezer, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygurlıkları*. İstanbul: İ.Ü.E.F. Yayınları, 1979.

bir konu değildir, günümüzle ilgili sorunların çözümünde dayanacağımız gücü göstermektedir. Konu bu açıdan sorunlarımız ve imkanlarımızı anlamak ve üzerinde etkili olmak için önemlidir.

Amerikan Kimliğinin Kurumsal Temelleri

ABD kimliğinin kurumsallaşması dediğimizde başlangıçta anlaşılması gereken tarihi olarak görece bir bütün oluşturan başlangıç, kuruluşur. Bunun kapsamı olarak düşünce, inanç, yapı, toplumsal bir görevle yürütülen işler, iktisadi, askeri, siyasi, ahlak, hukuki çeşitli değerlerin belli kalıplara, kural-lara dönüşmesi süreci ve birbiri ile bağlantılı toplumsal bir bütün, düzen ve işleyiş anlaşılmalıdır. ABD kimliği ve küreselleşmesinin kurumsal düzeyde özellikleri ortaya koymak için öncelikle ABD yayılmacılığının ortaya çıkış koşullarını ortaya koymak gerekir. Amerika'nın keşfi ve sonrasında gelişen olaylar Amerikan kimliğinin/kurumsallaşmasının belirleyicisidir. Bu açıdan birbirine bağlı iki olay Amerikan kimliğinin kaynağını oluşturur. 1.-Amerika'nın keşfine yol açan olay olan İstanbul'un fethi veya Osmanlı karşıtlığına dayalıdır. Bu tarihi değişim Amerikan kimliğinin Batı içinde sürekliliğini ve ortaklığını sağlamaktadır. 2.-Amerika kıtasında yaşanan serüven, karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik girişimler Amerikan kimliğinin ve örgütlenmesinin bir uzantısıdır. Amerika'nın keşfi ve yerli halkın kırımı pahasına Batıya katılması/Batılaşması Doğu-Batı ilişkilerinde Batı'ya yeni imkanlar yaratmıştır. Her iki olay günümüzde de ABD kimliğini belirlemeye devam etmektedir. Keşif sonrasında Avrupalı göçmenlerin yeni bir kıtada karşılaştığı sorunlar ve çözüme biçimleri geleneksel Batı çözümünden farklı özellikler taşımıştır. Avrupa kaynaklı göçmen kitlelerin karşılaştıkları eski Amerikan uygarlıkları ve toplumlara karşı ilişkileri, takındığı tutum tarihi Doğu-Batı çatışması deneyimleri dışındadır. Bu durum hem toplum içinde, hem de toplumlar arası ilişkiler içinde kazanılan Amerikan kimliğinin bir özelliğini oluşturmuştur. ABD kimliği yeni ilişkiler içinde ortaya çıktığı gibi karşılaştıkları sorunları çözüme biçimi tarafından belirlenmiştir. Böylece belli görüş ve seçimlerin benimsenmesi, yeni ilişkileri, değerleri kurumsal düzeyde temellendirmek, denetlemek, yönlendirmek mümkün olmaktadır.

Amerika'ya gelen göçmenler Doğu-Batı ilişkileri dışında kalmış farklı uygarlıklarla ve tarihsiz toplumlarla karşılaşmışlardır. Özellikle Kuzey Amerika'da gevşek bir örgütlenme içinde yerli toplumlar ve talana açık geniş, zengin sahalar bulmuşlardır. Başlangıçta Avrupalı göçmenlerin esas amacı bütün kıtanın yağmasına yönelik bir ilerlemeye dayalıdır. ABD tarihinin XIX. yüzyılda bile kıtanın doğusuna doğru sürekli bir göç ve Avrupa'dan akan göçmen ve yayılmacılık tarihi olması rastlantı değildir. Başlangıçta bu yönde ilişkiler şiddete dayalı yalın ve sınırlı olduğu için kurumlar da yalın olmuş-